

The Sanctification of "Artificial Intelligence" from the Perspective of Contemporary Theology

Sayyed Jafar Sadeghi*

Abstract

"Artificial Intelligence" (AI) in the 21st century has evolved from a technical tool into a cultural and symbolic phenomenon, represented as a transcendent force in modern societies. This study explores the process of symbolic reverence for AI and its impacts on beliefs, identities, and human values within the framework of contemporary theology. The main issue is how AI transforms into a modern myth and its influence on spirituality and identity in diverse societies. The research adopts a qualitative, interdisciplinary approach, analyzing cultural and religious discourses to examine the contexts, manifestations, and consequences of this phenomenon. Findings indicate that technical features such as self-learning and predictability, combined with psychological needs for meaning and order, have turned AI into a sacred symbol. This process has led to empowerment in some societies, but in others, it has prompted a reevaluation of individual and collective identities, religious beliefs, and emotional relationships. The overall conclusion is that the reverence for AI, by redefining humanity's role in relation to technology, raises profound questions about meaning, identity, and humanity's place in the modern era, underscoring the need for responsible management of this technology in culture and religion.

Keywords: Artificial Intelligence, Modernity, Sanctification, Theology, 21st Century.

* Assistant Professor, Department of Theological Education, Farhangian University, Tehran, Iran,

dr.sadeghi@cfu.ac.ir

Date received: 07/04/2025, Date of acceptance: 14/10/2025

Introduction

In the twenty-first century, artificial intelligence (AI) has transcended its role as a technical tool to become a cultural and symbolic phenomenon, revered as a transcendent force in modern societies, profoundly impacting human beliefs, identities, and values. This study investigates the process of symbolic reverence for AI, whereby cultural and religious discourses elevate this technology to a sacred symbol imbued with transcendent authority. The significance of this research lies in its exploration of AI's intersection with theological concepts, as AI not only enhances daily processes but also prompts a redefinition of spiritual values in certain societies. The diverse experiences of individuals and communities with AI, ranging from empowerment in creative and educational domains to a reevaluation of spiritual concepts, underscore the complexity of this phenomenon. Traditional societies emphasize religious traditions, whereas modern societies adopt secular, technology-driven discourses, rendering them more vulnerable to the risks of excessive valuation of AI. Employing an interdisciplinary approach, this study examines the causes, manifestations, and consequences of this reverence to provide a deeper understanding of how transcendent meanings are formed in modern societies, fostering responsible management of AI's role in culture and religion. The primary aim is to analyze how AI transforms into a contemporary symbolic narrative and its impact on human beliefs and identities. Secondary objectives include exploring the role of technical features in this process, analyzing cultural and religious discourses that contribute to this reverence, and assessing its effects on religious beliefs, attitudes, and human identity across diverse societies. The research questions focus on how AI becomes a modern myth, which technical and cultural factors drive this process, and how this reverence affects human beliefs and identities.

Materials & Methods

The study employs a qualitative, interdisciplinary methodology, utilizing discourse analysis of cultural and religious texts to explore the causes, manifestations, and consequences of symbolic reverence for AI. This approach involves examining historical, religious, and contemporary texts alongside case studies of AI applications in various societies to analyze how AI is represented as a transcendent force. Data were collected from diverse sources, including case studies in technology, culture, and religion, to reflect the varied experiences of societies

engaging with AI. This method enables a comprehensive analysis of the processes of myth-making and sanctification, identifying the technical, psychological, and social factors that shape this phenomenon. It should be noted that the collection of samples and evidence, as well as the sourcing of Latin-language and online resources, has been carried out using artificial intelligence.

Discussion & Result

The findings reveal that AI's technical features, such as machine learning, predictive capabilities, and relative autonomy, combined with human psychological needs for meaning and order, have transformed AI into a sacred symbol. Machine learning, by emulating and surpassing human creativity, challenges traditional beliefs about the inherent value of the human mind. Predictive capabilities, enabled by big data analysis, guide behaviors and, in some cases, question the concept of free will. AI's relative autonomy shifts the human role from active agent to passive observer. Psychological needs, such as the search for meaning and anxiety reduction, position AI as a decision-making authority, redefining spiritual beliefs in some societies. Social and cultural structures, through advertising and media representations, portray AI as a solution to everyday challenges, marginalizing traditional identities in certain contexts. The manifestations of this reverence include sanctification and saviorism. In sanctification, AI is depicted as an infallible force, redefining traditional roles such as judgment and empathy. In saviorism, AI is presented as a solution to social and environmental challenges, reshaping traditional notions of hope. These processes have yielded diverse experiences across societies, from empowerment in regions like the Middle East to challenges to autonomy and identity in others, such as the United States and Japan.

Conclusion

The result indicates that the symbolic reverence for AI profoundly reshapes human beliefs, identities, and values by redefining humanity's role in relation to technology. The consequences include diminished individual agency, the redefinition of traditional belief systems, the erosion of collective cultural identity, and a reduction in the emotional depth of human relationships. In some societies, AI fosters empowerment, enhancing capabilities in fields like education and creativity. However, in others, the replacement of human actions with automated processes raises questions about autonomy, spirituality, and the authenticity of relationships.

These findings underscore the necessity of responsible AI management to prevent unintended shifts in beliefs and values, advocating for a balanced approach to humanity's relationship with technology within the framework of contemporary theology.

Bibliography

- ‘Amīd, Hasan. (2010). *Farhang-e Fārsī ‘Amīd*. Tehran: Amīrkabīr Publications. [in Persian]
- Al-Rodhan, Nayef. (2021). *The Ethics of Smart Cities*. London: Routledge .
- Barthes, Roland. (1972). *Mythologies*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Berger, Peter Ludwig. (1967). *The Sacred Canopy: Elements of a Sociological Theory of Religion*. New York: Doubleday .
- Brynjolfsson, Erik & McAfee, Andrew. (2020). *The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies*. New York: W.W. Norton .
- Campbell, Joseph. (1949). *The Hero with a Thousand Faces*. New York: Pantheon Books.
- Crawford, Kate. (2022). *Atlas of AI: Power, Politics, and the Planetary Costs of Artificial Intelligence*. New Haven: Yale University Press .
- Durkheim, Emile. (1912). *The Elementary Forms of Religious Life*. London: George Allen & Unwin .
- Eliade, Mircea. (1957). *The Sacred and the Profane: The Nature of Religion*. New York: Harcourt, Brace & World .
- Ellul, Jacques. (1954). *The Technological Society*. New York: Knopf .
- European Commission. (2021). *AI for Climate Change Management*. <https://ec.europa.eu/> /
- Feenberg, Andrew. (1999). *Questioning Technology*. London: Routledge .
- Gomez-Uribe, Carlos A. & Hunt, Neil. (2015). The Netflix Recommender System: Algorithms, Business Value, and Innovation. *ACM Transactions on Management Information Systems*, 6(4), 1-19.
- Habermas, Jürgen. (1989). *The Theory of Communicative Action, Volume2: Lifeworld and System: A Critique of Functionalist Reason*. Boston: Beacon Press .
- Hao, Karen. (2018). Google Duplex: An AI System for Accomplishing Real-World Tasks Over the Phone. *MIT Technology Review*. <https://www.technologyreview.com/> /
- Harcup, Tony. (2020). Predictive Policing: Algorithms and Ethics. *Journal of Media Ethics*, 35(2), 45-57.
- Haus, Hermann. (2005). *The Theology of Holiness*. Grand Rapids: Eerdmans .
- Herzfeld, Noreen. (2002). *In Our Image: Artificial Intelligence and the Human Spirit*. Minneapolis: Fortress Press .
- Holy Bible: Old and New Testaments. (2000). Translated by Fāzil Khān Hamadānī, William Glenn, Henry Martyn. Tehran: Asāūr. [in Persian]

107 Abstract

- Ibn Fāris, Ahmad. (1979). *Muqāyīs al-Lughā*. Beirut: Dār al-Fikr. [in Arabic]
- Ibn Manzūr, Muhammad ibn Mukarram. (1994). *Lisān al-‘Arab*. Beirut: Dār Sādir. [in Arabic]
- Manovich, Lev. (2023). *Cultural Analytics*. Cambridge, MA: MIT Press .
- Maslow, Abraham Harold. (1970). *Motivation and Personality*. New York: Harper & Row .
- McCulloch, Warren S. & Pitts, Walter. (1943). A Logical Calculus of the Ideas Immanent in Nervous Activity. *Bulletin of Mathematical Biophysics*, 5(4), 115-133.
- Mozur, Paul, Krolík, Aaron & Zhong, Raymond. (2019). In China, Surveillance Expands with AI-Powered Cameras. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/> /
- Muhammadī Reyshahrī, Muhammad. (2014). *Encyclopedia of Imam Mahdi Based on Quran, Hadith, and History*. Qom: Dār al-Hadīth Scientific and Cultural Institute. [in Persian]
- Nakov, Preslav. (2023). Jais: A Large-Scale Arabic Language Model. arXiv. <https://arxiv.org/> /
- Narayanan, Arvind & Kapoor, Sayash. (2023). AI and the Transformation of E-Commerce in India. *Journal of Digital Economy*, 2(1), 45-60.
- NEOM. (2023). AI as a Driver of Development in NEOM. <https://www.neom.com/> /
- Ng, Matthew. (2020). Autonomous Transport Systems in Singapore. *Transport Reviews* , 40(3), 25-40.
- Noble, David F. (1997). *The Religion of Technology: The Divinity of Man and the Spirit of Invention*. New York: Knopf .
- OpenAI (2025). Grok. <https://grok.com/>
- Pargament, Kenneth I. (1999). *The Psychology of Religion and Coping: Theory, Research, Practice*. New York: Guilford Press .
- Qavāmīpūr Sarshaka, Muhadditha & Mahmūdī, Amīrrezā. (2024). Analysis of the emergence of artificial intelligence and its impacts on society and religion. *Journal of Science and Religion Studies*, 15(1), 213-244. [in Persian]
- Rashi, Shlomo Yitzchaki. (1995). *Commentary on the Torah*. Brooklyn: Mesorah Publications .
- Reader, Ian & Baffelli, Erica. (2018). Robots and Rituals: AI in Japanese Buddhist Temples. *Journal of Religion in Japan*, 7(1), 45-60.
- Reardon, Marguerite. (2020). Siri and the Future of Voice Assistants. CNET. <https://www.cnet.com/> /
- Rombach, Robin, Blattmann, Andreas, Lorenz, Dominik, Esser, Patrick & Ommer, Björn. (2022). High-Resolution Image Synthesis with Latent Diffusion Models. arXiv. <https://arxiv.org/> /
- Russell, Stuart J. & Norvig, Peter. (2021). *Artificial Intelligence: A Modern Approach*. Upper Saddle River, NJ: Pearson .
- Scharre, Paul. (2018). *Army of None: Autonomous Weapons and the Future of War*. New York: W.W. Norton .
- Scherer, Matthew U. (2022). AI-Based Mental Health Tools: Ethics and Implications. *Ethics and Information Technology*, 24(3), 33-45.

- Silver, David, Huang, Aja, Maddison, Christopher J., Guez, Arthur, Sifre, Laurent, van den Driessche, George, Schrittwieser, Julian, Antonoglou, Ioannis, Panneershelvam, Veda, Lanctot, Marc, Dieleman, Sander, Grewe, Dominik, Nham, John, Kalchbrenner, Nal, Sutskever, Ilya, Lillicrap, Timothy, Leach, Madeleine, Kavukcuoglu, Koray, Graepel, Thore & Hassabis, Demis. (2016). Mastering the Game of Go with Deep Neural Networks and Tree Search. *Nature*, 529(7587), 484-489.
- Tabātabā'i, Sayyid Muhammad Husayn. (2011). *Al-Mīzān fī Tafsīr al-Qur'ān*. Beirut: Al-A'lamī Foundation for Publications. [in Arabic]
- Teixeira, Ana. (2022). *AI in Education: The Brazilian Experience*. São Paulo: Routledge .
- Tesla. (2022). Optimus: The Future of Humanoid Robots. <https://www.tesla.com/>
- Tillich, Paul. (1951). *Systematic Theology*, Volume 1. Chicago: University of Chicago Press .
- Tirmidhī, Muhammad ibn 'Īsā. (1998). *Sunan al-Tirmidhī*. Cairo: Dār al-Hadīth. [in Arabic]
- Topol, Eric J. (2019). Deep Medicine: How Artificial Intelligence Can Make Healthcare Human Again. *The Lancet*, 394(10198), 112-125.
- Tūsī, Muhammad ibn Hasan. (1989). *Al-Tibyān fī Tafsīr al-Qur'ān*. Beirut: Dār Ihyā' al-Turāth al-'Arabī. [in Arabic]
- World Economic Forum. (2018). The Future of Financial Services: AI and Automation. <https://www.weforum.org/>
- Yeo, George T. C., Wu, Wei & Yang, Y. (2019). AI-Based Maritime Traffic Management in Bahrain. *Maritime Policy & Management*, 46(3), 269-285.
- Zuboff, Shoshana. (2019). *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*. New York: PublicAffairs .

تقدیس «هوش مصنوعی» از منظر الهیات معاصر

سید جعفر صادقی*

چکیده

هوش مصنوعی (AI) در قرن بیست‌ویکم از ابزاری فنی به پدیده‌ای با جایگاه فرهنگی و نمادین تبدیل شده که در جوامع مدرن به‌عنوان نیرویی متعالی بازنمایی می‌شود. این پژوهش به بررسی فرآیند ارج‌گذاری نمادین به هوش مصنوعی و تأثیرات آن بر باورها، هویت‌ها و ارزش‌های انسانی در چارچوب الهیات معاصر می‌پردازد. مسئله اصلی، چگونگی تبدیل هوش مصنوعی به اسطوره‌ای مدرن و تأثیر آن بر معنویت و هویت در جوامع متنوع است. روش تحقیق، رویکردی کیفی و میان‌رشته‌ای است که با تحلیل گفتمان‌های فرهنگی و دینی، زمینه‌ها، نموها و پیامدهای این پدیده را کاوش می‌کند. یافته‌ها نشان می‌دهند که ویژگی‌های فنی مانند خودیادگیری و پیش‌بینی‌پذیری، همراه با نیازهای روان‌شناختی برای معنا و نظم، هوش مصنوعی را به نمادی مقدس تبدیل کرده‌اند. این فرآیند در برخی جوامع به توانمندسازی منجر شده، اما در دیگر جوامع، هویت فردی و جمعی، باورهای دینی و روابط عاطفی را به بازان‌دیشی واداشته است. نتیجه کلی اینک، ارج‌گذاری به هوش مصنوعی، با بازتعریف نقش انسان در برابر فناوری، پرسش‌های عمیقی درباره معنا، هویت و جایگاه انسان در عصر مدرن ایجاد کرده و ضرورت مدیریت مسئولانه این فناوری را در فرهنگ و دین برجسته می‌کند.

کلیدواژه‌ها: هوش مصنوعی، مدرنیته، تقدیس، الهیات، قرن ۲۱.

* استادیار گروه آموزش الهیات، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران، dr.sadeghi@cfu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۱۸، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۷/۲۲

۱. مقدمه

هوش مصنوعی در قرن بیست‌ویکم از یک ابزار فنی به پدیده‌ای با جایگاه فرهنگی برجسته تبدیل شده است که در بسیاری از جوامع مدرن به مثابه امر مقدس مشمول ارج‌گذاری نمادین می‌شود. این پژوهش به بررسی این فرآیند می‌پردازد که چگونه هوش مصنوعی، از طریق گفتمان‌های فرهنگی و دینی، به نمادی با اقتدار و معنای متعالی ارتقا یافته و بر باورها، نگرش‌ها و هویت‌های انسانی تأثیر می‌گذارد. این ارج‌گذاری که در چارچوب الهیات معاصر و اسطوره‌سازی قابل تحلیل است، ریشه در توانایی‌های فنی هوش مصنوعی، مانند خودیادگیری و پیش‌بینی‌پذیری و بازنمایی آن به عنوان نیرویی تحول‌آفرین در گفتمان‌های اجتماعی دارد (Noble, 1997: 147). با وجود اینکه تجربه‌های متنوع افراد و جوامع در مواجهه با هوش مصنوعی، از توانمندسازی در حوزه‌های خلاقیت و آموزش تا بازاندیشی در مفاهیم معنوی، نشان‌دهنده پیچیدگی این پدیده است که پرسش‌های الهیاتی درباره رابطه انسان با امر متعالی را برمی‌انگیزد (Herzfeld, 2002: 90)، شواهد مختلف نشان‌دهنده آن است که هوش مصنوعی صرفاً این کارکرد را ندارد و در جوامع مختلف، جایگاه این پدیده یکسان نیست (Noble, 1997: 143-159). به تعبیر دیگر تفاوت اصلی در بستر ارج‌گذاری و ارزش‌گذاری است؛ به نحوی که جوامع سنتی بر سنت‌های دینی تأکید دارند، اما جوامع مدرن از گفتمان‌های سکولار و فناوری‌محور بهره می‌گیرند و با وجود باور به ویژگی‌های فنی هوش مصنوعی بیشتر در معرض آسیب‌های ناشی از ارزش‌گذاری به آن هستند.

اهمیت این پژوهش در پیوند هوش مصنوعی با مفاهیم الهیاتی نهفته است، زیرا این فناوری به عنوان نمادی از «امر مقدس»، پرسش‌هایی درباره معنا، هویت و اقتدار در جوامع مدرن ایجاد می‌کند. هوش مصنوعی، با نفوذ در ساختارهای اجتماعی و فرهنگی، به عنوان نیرویی بازنمایی می‌شود که گرچه فرآیندهای روزمره را بهبود می‌بخشد، در برخی جوامع به عنوان پدیده‌ای برای بازتعریف ارزش‌های معنوی تلقی می‌شود (Foerst, 1998: 104).

این جایگاه که در الهیات معاصر با مفاهیم تقدیس و نمادگرایی دینی قابل مقایسه است، ضرورت بررسی را برجسته می‌کند، زیرا فقدان تحلیل انتقادی ممکن است به تغییر ناخواسته باورها یا وابستگی بیش‌ازحد به فناوری منجر شود (Zuboff, 2019: 95). مطالعه این موضوع از منظر الهیاتی به درک بهتر چگونگی شکل‌گیری معانی متعالی در جوامع مدرن

کمک می‌کند و زمینه‌ساز مدیریت مسئولانه‌تر نقش هوش مصنوعی در فرهنگ و دین است.

هوش مصنوعی، با ویژگی‌های فنی به نیرویی مؤثر در جوامع مدرن تبدیل شده است که از طریق گفتمان‌های فرهنگی و دینی به مثابه امر مقدس بازنمایی می‌شود. این فرآیند مشابه فرآیندهای دینی است که در آن اشیاء یا پدیده‌ها به نمادهایی با اقتدار متعالی تبدیل می‌شوند (Pargament, 1999: 122). برخلاف مطالعات پیشین که بر جنبه‌های نظارتی یا اقتصادی هوش مصنوعی تمرکز کرده‌اند (Zuboff, 2019: 95) این پژوهش به‌طور خاص به پیوند این فناوری با الهیات معاصر می‌پردازد و بررسی می‌کند که چگونه هوش مصنوعی از طریق ارزش‌گذاری نمادین، به‌عنوان نیرویی مقدس، بر ساختارهای اعتقادی و هویت انسانی تأثیر می‌گذارد. فقدان تحلیل‌های الهیاتی در این حوزه، ضرورت مطالعه‌ای میان‌رشته‌ای را که فناوری و دین را پیوند دهد، برجسته می‌کند. از این رو پژوهش حاضر اولین مطالعه‌ای است که ارج‌گذاری به هوش مصنوعی را به مثابه یک امر مقدس و در تراز چرخه اسطوره مدرن در قرن بیست و یکم با رویکردی میان‌رشته‌ای و تحلیل فنی بررسی می‌کند. برخلاف آثاری که بر نظارت تأکید دارند یا که داده‌گرایی را مطرح می‌کنند، این مقاله به‌طور خاص سازوکارهای فنی و فرهنگی این پدیده و تأثیرات آن بر اعتقادات را کاوش می‌کند.

هدف اصلی این پژوهش، تحلیل علل و زمینه‌ها، نموده‌ها و پیامدهای ارزش‌گذاری نمادین به هوش مصنوعی به مثابه امر مقدس در چارچوب الهیات معاصر است. اهداف فرعی شامل بررسی نقش ویژگی‌های فنی در این فرآیند، تحلیل گفتمان‌های فرهنگی و دینی که به این ارج‌گذاری منجر می‌شوند و ارزیابی تأثیرات آن بر باورهای دینی، نگرش‌ها و هویت انسانی در جوامع متنوع است.

سؤالات تحقیق عبارت‌اند از:

۱. هوش مصنوعی چگونه به مثابه امر مقدس در جوامع مدرن به یک روایت نمادین معاصر تبدیل شده است؟

۲. کدام ویژگی‌های فنی و عوامل فرهنگی و دینی به ارج‌گذاری نمادین هوش مصنوعی به‌عنوان امر مقدس منجر شده‌اند؟

۳. ارج‌گذاری نمادین به هوش مصنوعی چه تأثیری بر باورهای دینی، نگرش‌ها و هویت انسانی در جوامع متنوع دارد؟

گفتنی است که گردآوری نمونه‌ها و شواهد و نیز منبع‌یابی برای منابع لاتین و منابع برخط با استفاده از هوش مصنوعی (Open AI, 2025) صورت گرفته است.

۲. پیشینه تحقیق

پژوهش‌های متعددی به جنبه‌های اجتماعی و فلسفی هوش مصنوعی پرداخته‌اند، اما تحلیل آن به مثابه امر مقدس و به‌عنوان یک پدیده مستقل کمتر مورد توجه قرار گرفته است. از جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- زوبوف (۲۰۱۹) در کتاب «The age of surveillance capitalism» به نفوذ هوش مصنوعی در زندگی انسان و سلطه آن بر حریم خصوصی پرداخته است. او استدلال می‌کند که این فناوری به ابزاری برای کنترل تبدیل شده، اما به تقدیس مستقیم اشاره نکرده است.

- هاراری (۲۰۱۸) در کتاب «انسان خردمند در قرن بیست و یکم» از ظهور داده‌گرایی (Dataism) سخن می‌گوید که در آن داده‌ها به‌عنوان ارزشی متعالی جایگزین ادیان سنتی می‌شوند. این ایده به تقدیس نزدیک است، اما تحلیل فنی آن را پوشش نمی‌دهد.

- الول (۱۹۵۴) در کتاب «The technological society» جامعه تکنیکی هشدار می‌دهد که فناوری به یک نیروی خودمختار و مقدس تبدیل شده که انسان را تسلیم خود می‌کند. این دیدگاه تاریخی است و به هوش مصنوعی مدرن نمی‌پردازد.

- فینبرگ (۱۹۹۹) در کتاب «Questioning technology» به تعامل انسان و فناوری پرداخته و پیشنهاد می‌کند که طراحی فناوری باید انسانی شود، اما ارج‌گذاری و اسطوره‌سازی را به‌صورت خاص بررسی نکرده است.

- قوامی پور سرشکه و محمودی (۱۴۰۳) در مقاله «واکاوی ظهور هوش مصنوعی و تأثیرات آن در جامعه و دین» بر تغییرات اجتماعی و مذهبی که ممکن است از پیشرفت هوش مصنوعی ناشی شود، متمرکز است و در آن تلاش شده است برخی

تقدیس «هوش مصنوعی» از منظر الهیات معاصر (سید جعفر صادقی) ۱۱۳

اصول که برای تضمین ساختار و نظم اجتماعی باید در نظر گرفته شوند، کاوش شوند.

۳. تعاریف و مفاهیم کلیدی

۱.۲ هوش مصنوعی

«هوش مصنوعی» (Artificial Intelligence) که به اختصار (AI) نامیده می‌شود، سیستمی است که توانایی یادگیری، استدلال و تصمیم‌گیری را با استفاده از الگوریتم‌ها و داده‌ها شبیه‌سازی می‌کند (Russell & Norvig, 2021: 17). هوش مصنوعی ریشه در تلاش بشر برای شبیه‌سازی تفکر انسانی دارد. مفهوم آن به دوران باستان بازمی‌گردد، اما شکل‌گیری علمی آن در قرن بیستم آغاز شد. در سال ۱۹۴۳، مک‌کالوک و پیتس مدلی ریاضیاتی برای شبکه‌های عصبی ارائه کردند که پایه‌ای برای محاسبات هوشمند بود (McCulloch & Pitts, 1943: 123).

نقطه عطف رسمی AI در کنفرانس دارتموث (۱۹۵۶) رقم خورد که جان مک‌کارتی اصطلاح «هوش مصنوعی» را ابداع کرد (Russell & Norvig, 2021: 17). در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ سیستم‌های خبره توسعه یافتند و دهه ۱۹۸۰ با احیای شبکه‌های عصبی و الگوریتم‌های یادگیری، رونق گرفت اما در قرن بیست و یکم، افزایش قدرت محاسباتی و داده‌های بزرگ، AI را متحول کرد (Silver et al, 2016: 485). امروزه، AI در زندگی روزمره نفوذ کرده و همچنان در حال تکامل است (Russell & Norvig, 2021: 32).

۲.۳ اسطوره، تقدیس و امر مقدس

واژه «أسطورة» (Myth) از ریشه «س-ط-ر» واژه‌ای عربی است که در زبان عربی، در گذشته به نوشتن و نقل روایت‌ها مرتبط بود، اما در کاربرد متأخر، اسطوره به داستان‌های خیالی و شگفت‌انگیز اشاره دارد (ابن‌منظور، ۱۹۹۴: ۴۳۲). در زبان فارسی نیز «اسطوره» به معنای داستان یا روایتی باستانی است که معمولاً با باورها، قهرمانان و نیروهای ماورایی همراه است. در فرهنگ عمید، اسطوره به‌عنوان «داستانی کهن و خیالی که معمولاً درباره خدایان، قهرمانان یا رویدادهای خارق‌العاده است» تعریف شده (عمید، ۲۰۱۰: ۱۲۳). این معنا در فارسی بر بعد خیالی و تاریخی اسطوره تأکید دارد و آن را به‌عنوان بخشی از میراث فرهنگی معرفی می‌کند که با واقعیت عینی فاصله دارد.

در مطالعات فرهنگی و دینی، اسطوره فراتر از داستان خیالی، روایتی نمادین است که معانی عمیق و هویت جمعی را منتقل می‌کند. میرچا الیاده اسطوره را روایتی می‌داند که از طریق پیوند با امر متعالی، نظم جهان را تبیین می‌کند (Eliade, 1357: 95). جوزف کمبل اسطوره را ابزاری برای ایجاد معنا و انسجام اجتماعی از طریق نمادها معرفی می‌کند، مانند داستان‌های قهرمانی در فرهنگ‌های باستانی نظیر گیلگمش که شجاعت و حکمت را منتقل می‌کردند (Campbell, 1949: 11). رولان بارت اسطوره را سیستمی از نشانه‌ها می‌داند که ارزش‌های فرهنگی را طبیعی‌سازی کرده و اقتدار نمادین می‌بخشد؛ همانند بازنمایی اتومبیل‌ها در تبلیغات مدرن به‌عنوان نماد آزادی (Barthes, 1972: 114).

اسطوره‌سازی معاصر هوش مصنوعی را به‌مثابه امر مقدس در جوامع مدرن به نمادی با اقتدار متعالی تبدیل می‌کند که از طریق گفتمان‌های فرهنگی و دینی، ارزش‌های پیشرفت و کارایی را طبیعی‌سازی می‌کند (Noble, 1997: 147). بر این اساس، هنگامی که از اسطوره شدن پدیده‌ای مانند هوش مصنوعی سخن گفته می‌شود بدین معناست که این پدیده و محصولات آن، همانند امور متعالی خدشه‌ناپذیر و فراتر از توانایی‌های عادی تلقی می‌شود. به تعبیر دیگر می‌توان آن را امری مقدس در نظر گرفت؛ چه اینکه، تقدس نیز چنین ویژگی‌هایی دارد.

در زبان عربی، واژه‌هایی مانند «مقدّس»، «تقدّس» و «تقدیس» از ریشه «قدس» گرفته شده‌اند. ابن‌منظور این ریشه را به مفهوم طهارت و برکت مرتبط می‌داند و می‌نویسد: «القدس هو الطهارة والبركة، ومنه قيل للأرض المقدسة لأنها مطهرة من الشرک» (ابن‌منظور، ۱۹۹۴: ۳۴۵). این تعریف نشان می‌دهد که قداست در لغت عربی، حالتی متعالی است که با پاکی و جدایی از امور دنیوی و ناپاک همراه است. همچنین، نویسنده مقایس اللغة، «قدس» را به معنای «تنزیه و تعظیم» دانسته و آن را به پاکی ذاتی و تعالی نسبت می‌دهد (ابن‌فارس، ۱۹۷۹: ۴۸۷). در زبان فارسی، قداست به معنای پاکی، حرمت و احترام ویژه‌ای است که به چیزی یا کسی نسبت داده می‌شود. در فرهنگ عمید، قداست به‌عنوان «پاکی، حرمت، تقدس» تعریف شده و به حالتی اشاره دارد که چیزی را از امور عادی متمایز می‌کند (عمید، ۲۰۱۰: ۹۸۲). معادل تقدیس در زبان انگلیسی واژه «Sanctification» است.

در ادیان ابراهیمی (اسلام، مسیحیت، یهودیت)، قداست مفهومی محوری است که به ذات الهی، مکان‌ها، زمان‌ها و اشیای مرتبط با خدا نسبت داده می‌شود. در تورات، قداست به خدا و آنچه او مقدس کرده، مرتبط است (نک: سفر لاویان ۱۱: ۴۴). راشی، مفسر یهودی،

قداست را به جدایی از گناه و تقرب به خدا تفسیر کرده است (Rashi, 1995: 212). در عهد جدید، قداست به خدا و قدوسیت او نسبت داده شده است (نک: رساله اول پولس به تیموتائوس ۱: ۱۷). هاوس در تحلیل خود می‌نویسد: «قدوسیت در مسیحیت صفت الهی است که خدا را از کفر جدا می‌کند» (Haus, 2005: 34). در قرآن کریم نیز، قداست به خدا و آنچه به او متصل است، اختصاص دارد؛ از جمله اینکه یکی از صفات خداوند «قدّوس» است (الحشر/ ۲۳). به گفته علامه طباطبایی این واژه مبالغه در قدسیت را می‌رساند که عبارت از نزاهت و طهارت است (طباطبایی، ۱۳۹۰: ۱۹/ ۲۲۲). در مجموع می‌توان گفت قداست به پاکی، طهارت و تعالی اشاره دارد که چیزی را از امور عادی و ناپاک متمایز می‌کند.

بر این اساس، همان‌گونه که در تعریف اسطوره نیز گذشت، قدسیت نیز فرآیندی است که در آن یک شیء یا پدیده، ویژگی‌های متعالی، خدشه‌ناپذیر و مقدس می‌یابد و از حوزه عادی به حوزه‌ای فرابشری ارتقا می‌یابد (Pargament, 1999: 8). «تقدیس» (Sanctification) فرآیندی فرهنگی و دینی است که در آن یک پدیده از طریق روایت‌های نمادین به موجودیتی با اقتدار و معنای متعالی تبدیل و به‌عنوان مرجعی ارزشمند در ذهنیت جمعی تلقی می‌شود. این فرآیند در چارچوب اسطوره‌سازی قرار می‌گیرد، زیرا از طریق نمادهای فرهنگی، پدیده را به نیرویی با اهمیت متعالی ارتقا می‌دهد. میرچا الیاده تقدیس را فرآیندی برای اتصال به حوزه مقدس می‌داند که پدیده‌ها را از امور عادی متمایز می‌کند (Eliade, 1957: 12).

در زمینه هوش مصنوعی، ارج‌گذاری نمادین این فناوری را در جوامع مدرن به‌مثابه امر مقدس بازنمایی می‌کند که باورها و نگرش‌های انسانی را تحت تأثیر قرار می‌دهد (Herzfeld, 2002: 90). به تعبیر دیگر ارج‌گذاری نمادین به هوش مصنوعی در جوامع مدرن، آن را به‌عنوان نیرویی متعالی بازنمایی می‌کند که مشابه امر مقدس، از طریق گفتمان‌های فرهنگی و دینی، معنا و اقتدار می‌یابد. این فرآیند باورها و نگرش‌های انسانی را تغییر داده و پرسش‌های الهیاتی درباره هویت و ارزش‌ها را برمی‌انگیزد. لذا یک پدیده از طریق گفتمان‌های فرهنگی و دینی، با نسبت دادن معانی متعالی و اقتدار نمادین، به امر مقدس تبدیل می‌شود. این فرآیند، مشابه اسطوره‌سازی، پدیده را از کارکرد مادی آن فراتر برده، به مرجعی ارزشمند در ذهنیت جمعی ارتقا می‌دهد.

۳.۳. نجات‌بخشی و منجی

اصطلاح دینی «منجی‌گرایی» (Saviorism) از باورهای دیرین در بسیاری از ادیان است و ادیان توحیدی اشتراکات زیادی در این امر دارند. در میان اغلب فرق اسلامی نیز «منجی‌گرایی»، از باورهای متواتر و قطعی به شمار می‌رود (محمدری شهری، ۱۳۹۳: ۸/۸۶). در جوامع مختلف، برخی پدیده‌ها، اشیاء یا امور به تدریج از طریق گفتمان‌های فرهنگی و دینی به عنوان نمادهای نجات‌بخش بازنمایی می‌شوند. این فرآیند که ریشه در نیازهای روان‌شناختی و اجتماعی برای معنا و امید دارد، اغلب با ارج‌گذاری نمادین به اشیاء یا مفاهیم همراه است که به آن‌ها اقتدار متعالی نسبت داده می‌شود (Pargament, 1999: 122). در جوامع سنتی، اشیاء مقدس مانند توت‌ها یا نمادهای دینی به عنوان واسطه‌هایی برای نجات و رستگاری تلقی می‌شدند، زیرا توانایی اتصال انسان به نظم کیهانی یا الهی را داشتند (Durkheim, 1912: 104). این اشیاء از طریق آیین‌ها و روایت‌های اسطوره‌ای به عنوان منجی بازنمایی می‌شدند، زیرا انسجام اجتماعی و امید به رهایی از بحران‌ها را تقویت می‌کردند. در جوامع مدرن، این فرآیند به پدیده‌های سکولار مانند فناوری‌های پیشرفته گسترش یافته است. هوش مصنوعی، با ویژگی‌های خود مانند پیش‌بینی‌پذیری و خودیادگیری، در برخی گفتمان‌های فرهنگی به عنوان نیرویی تحول‌آفرین بازنمایی می‌شود که می‌تواند راه‌حلی برای چالش‌های اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی ارائه دهد (Noble, 1997: 147). این بازنمایی که در بسترهای فرهنگی متنوع رخ می‌دهد، شباهت‌هایی با نجات‌بخشی دینی دارد، زیرا هوش مصنوعی در برخی جوامع به عنوان ابزاری برای توانمندسازی یا رهایی از محدودیت‌ها تلقی می‌شود (Herzfeld, 2002: 90). با این حال، تجربه‌های جوامع در این زمینه متفاوت است؛ برخی هوش مصنوعی را نیرویی توانمندساز می‌دانند، در حالی که عده‌ای دیگر ممکن است آن را چالشی برای خودمختاری انسانی ببینند. این تنوع، ریشه در زمینه‌های فرهنگی، ارزش‌های دینی و نیازهای اجتماعی دارد که ارج‌گذاری به هوش مصنوعی را به مثابه امر مقدس و نجات‌بخش شکل می‌دهند. چنین فرایندی، پرسش‌های الهیاتی درباره رابطه انسان با فناوری و معنای رستگاری در عصر مدرن را برمی‌انگیزد.

۴. اسطوره و امر مقدس در گذر تاریخ

شاید گمان شود که این‌گونه مفاهیم صرفاً مربوط به دوران کهن بوده و انسان مدرن، با آن‌ها متفاوت از پیشینیان مواجهه خواهد نمود. اما بررسی این امور در سیر تاریخی آن هشدارآمیز

است. اسطوره‌سازی، تقدیس، توت‌م‌سازی و مفاهیم مانند آن‌ها فرآیندی باستانی هستند که از دوران ماقبل تاریخ آغاز شده‌اند و با تحولات فرهنگی و فناوری در هر عصر تکامل یافته‌اند. این بخش، سیر تاریخی این پدیده را با جزئیات بررسی می‌کند تا زمینه‌ای برای فهم تقدیس هوش مصنوعی فراهم آورد.

در دوران ماقبل تاریخ توت‌م‌ها و طبیعت مشمول تقدیس بودند. انسان‌های اولیه، پیش از ظهور تمدن‌های سازمان‌یافته، به عناصر طبیعت قداست می‌بخشیدند. درختان، کوه‌ها، رودخانه‌ها و حیوانات به‌عنوان توت‌م‌هایی مقدس تلقی می‌شدند که قدرت‌های ماورایی داشتند. دورکیم (۱۹۱۲: ۳۴-۳۶) در تشریح صورت‌های ابتدایی حیات دینی استدلال می‌کند که این اشیاء به‌دلیل تأثیرشان بر بقای انسان (مانند تأمین غذا یا حفاظت) مقدس شمرده می‌شدند. به‌عنوان مثال، قبیله‌های شکارچی-گردآورنده در آفریقا به شیر به‌عنوان نمادی از قدرت و خشم طبیعت احترام می‌گذاشتند و آن را در آیین‌های خود تقدیس می‌کردند. این تقدیس ریشه در ناتوانی انسان در برابر طبیعت و نیاز به معنا داشت. اشیاء مقدس، واسطه‌هایی بین انسان و نیروهای ناشناخته بودند و هویت جمعی را تقویت می‌کردند. این روند نشان می‌دهد که تقدیس از ابتدا با نیازهای وجودی و عملی انسان گره خورده بود (همان: ۳۸).

در تمدن‌های باستانی، مصنوعات و خدایان مورد تقدیس قرار گرفتند. بدین نحو که با شکل‌گیری تمدن‌ها، قداست‌بخشی به اشیاء و پدیده‌های ساخته‌شده توسط انسان گسترش یافت. در مصر باستان، اهرام نه تنها سازه‌های مهندسی، بلکه نمادهایی از پیوند فرعون‌ها با خدایان بودند. این سازه‌ها به‌دلیل عظمت و نقششان، در آیین‌های مرگ مقدس تلقی می‌شدند (Eliade, 1957: 45-47). این اشیاء به‌دلیل ارتباطشان با خدایان یا نظم کیهانی متعالی شدند. این تحول، بیانگر توانایی انسان در خلق اشیاء و سپس تقدیس آن‌ها برای معنا بخشیدن به زندگی بود.

در عصر میانه اشیاء دینی و نهادها پدید آمدند. در قرون وسطی، با تسلط ادیان توحیدی، قداست‌بخشی به اشیاء و پدیده‌ها تحت نظارت نهادهای دینی قرار گرفت. در مسیحیت، صلیب به نمادی مقدس تبدیل شد که رنج و رستگاری عیسی را نمایندگی می‌کرد. این شیء ساده چوبی، به‌دلیل پیوندش با روایت الهی، قدرتی متعالی یافت (Berger, 1967: 112-114). کتاب مقدس نیز به‌عنوان کلام خدا تقدیس شد و هر نسخه از آن در کلیساها با احترام خاصی نگهداری می‌شد. برگر (همان: ۱۱۶-۱۱۸) استدلال می‌کند که

این اشیاء به دلیل نقششان در حفظ نظم اجتماعی و دینی مقدس شدند. نهادهایی مانند کلیسا و خلافت، این قداست را هدایت می‌کردند و آن را به ابزاری برای کنترل و انسجام تبدیل می‌نمودند. در اسلام نیز نمادهای مختلفی مقدس به شمار آمده‌اند.

برای مثال کعبه، واقع در مکه مکرمه، به عنوان مقدس‌ترین مکان در اسلام شناخته می‌شود و از آن با عنوان «بیت الله الحرام» یاد می‌شود. طبق قرآن کریم، کعبه به عنوان اولین خانه‌ای که برای عبادت خدا بنا شده، معرفی شده است (آل عمران/ ۹۶). همچنین حجرالاسود، سنگی سیاه در گوشه شرقی کعبه، از نظر اسلام جایگاه ویژه‌ای دارد و به عنوان بخشی از بیت الله، مقدس شمرده می‌شود و روایات اسلامی منشأ آن را بهشتی می‌دانند (ترمذی، ۱۹۹۸: ۲۷۸) و عالمان مسلمان تأکید دارند که قداست آن به امر الهی و جایگاهش در کعبه بازمی‌گردد، نه به قدرت ذاتی آن (طوسی، ۱۹۸۹: ۲۹۸). لذا از منظر اسلام، قداست کعبه و حجرالاسود ریشه در ارتباط مستقیم آن‌ها با خدا و تاریخ انبیاء دارد.

عصر مدرن شاهد تقدیس فناوری و پیشرفت بوده است. با آغاز رنسانس و انقلاب صنعتی، قداست بخشی به حوزه فناوری و دستاوردهای انسانی وارد شد. در قرن نوزدهم، لوکوموتیو به نمادی از پیشرفت و تسلط انسان بر طبیعت تبدیل شد. ال (۱۹۵۴: ۸۹-۹۱) اشاره می‌کند که این ماشین‌ها به دلیل توانایی‌شان در تغییر زندگی انسان، نوعی احترام شبه مقدس را برانگیختند. در اوایل قرن بیستم، برق و تلگراف نیز به عنوان معجزات مدرن تلقی شدند. به عنوان مثال، در نمایشگاه جهانی ۱۸۹۳ شیکاگو، غرفه برق «توماس ادیسون» با شگفتی و احترام بازدیدکنندگان مواجه شد، گویی نیروی الهی را به نمایش می‌گذاشت. این قداست موقتی بود، زیرا با عادی شدن این فناوری‌ها، جایگاه متعالی آن‌ها کاهش یافت (همان: ۹۲-۹۴). این دوره نشان‌دهنده پیوند تقدیس با نوآوری و امید به آینده بود، اما برخلاف دوران پیشین، این اشیاء به سرعت از تقدس به ابزارهای روزمره تنزل یافتند.

این سیر تاریخی نشان می‌دهد که امر مقدس و مسائل قدسی فرآیندی پویا و وابسته به نیازهای انسانی، از بقا و نظم گرفته تا پیشرفت و معنا بوده‌اند. هوش مصنوعی اکنون در این زنجیره قرار گرفته و با ویژگی‌های منحصربه‌فرد خود، ظرفیت تبدیل شدن به توتمی مدرن را دارد که اعتقادات و احساسات انسان را تحت الشعاع قرار می‌دهد.

۵. بررسی زمینه‌ها و علل

ارج‌گذاری افراطی به هوش مصنوعی که می‌تواند منجر به اسطوره‌سازی، قداست‌بخشی و تبدیل آن به امر متعالی و امر مقدس شود، فرآیندی است که این فناوری را از ابزاری بشری به نیرویی متعالی تبدیل می‌کند و باورهای سنتی و فرهنگی او را تقلیل می‌دهد. این بخش با تحلیل زمینه‌ها و علل این پدیده نشان می‌دهد که چگونه هوش مصنوعی با ویژگی‌های فنی، دستکاری روان‌شناختی، سلطه اجتماعی و تعاملات تحمیلی، انسان را تحت تأثیر خود قرار داده، هویت و معنویت او را به کمرنگ می‌کند.

زمینه‌ها و علل ارج‌گذاری نمادین به هوش مصنوعی نشان می‌دهند که این فناوری، با ویژگی‌های فنی مانند خودیادگیری و پیش‌بینی‌پذیری، بر رفتار و نگرش‌های انسانی تأثیر گذاشته است. این فرآیند، که در جوامع متنوع از غرب تا مناطق عربی و غرب آسیا مشاهده می‌شود، در برخی موارد به توانمندسازی افراد و جوامع منجر شده و در موارد دیگر چالش‌هایی برای خودمختاری و هویت فرهنگی ایجاد کرده است. این روند، که هوش مصنوعی را به یک روایت نمادین معاصر با جایگاه الهیاتی تبدیل کرده، باورها و ارزش‌های سنتی را تحت تأثیر قرار داده است. اشکال و نشانه‌های این فرآیند در بخش‌های بعدی بررسی خواهد شد.

۱.۵ ویژگی‌های فنی هوش مصنوعی

ویژگی‌های فنی هوش مصنوعی، آن را به نیرویی تأثیرگذار تبدیل کرده که بر رفتارها و نگرش‌های انسانی اثر می‌گذارد. این ویژگی‌ها، چالش‌هایی برای باورها و ارزش‌های سنتی ایجاد کرده‌اند.

تأثیر «خودیادگیری» (Machine Learning) بدین گونه است که الگوریتم‌های یادگیری عمیق، هوش مصنوعی را به موجودیتی تبدیل کرده‌اند که با تقلید و فراتر رفتن از توانایی‌های انسانی، وارد قلمرو خلاقیت و تفکر او می‌شود. در این فرآیند ماشین علاوه بر اینکه خود را بدون نیاز به هدایت انسان بهبود می‌بخشد، برتری تکنولوژی را نیز به رخ می‌کشد و از سوی دیگر اعتبار باورهای سنتی درباره ارزش ذاتی ذهن انسانی را به خطر می‌اندازد. برای مثال، AlphaGo در سال ۲۰۱۶ با شکست «لی سِدول» در بازی گو - که ریشه در سنت‌های شرق آسیا داشت - (Silver et al, 2016: 485) نشان داد که می‌تواند قواعد و استراتژی‌های انسانی در مقابل آن شکست‌پذیر است. این پیروزی، فراتر از یک دستاورد

فنی، به معنای زنگ خطری فرهنگی بود که در آن یک بازی معنادار به الگوریتم‌های سرد و بی‌روح فروکاسته شد. در امارات متحده عربی، مدل Jais در سال ۲۰۲۳ با پردازش زبان عربی، میراث شعری و ادبی این فرهنگ را که قرن‌ها با خلاقیت انسانی تعریف می‌شد، به مجموعه‌ای از داده‌های قابل برنامه‌ریزی تبدیل کرد (Nakov, 2023: 3). برخی باور دارند که این خودیادگیری، با حذف نقش انسان به عنوان پدیدآورنده، او را به تماشاگری منفعل تبدیل می‌کند و باور به اصالت و عمق تجربه بشری را زیر سؤال می‌برد (Heidegger, 1954: 26-28).

«پیش‌بینی‌پذیری» نیز در این مبحث قابل طرح است. توانایی هوش مصنوعی در پیش‌بینی رفتارها و تصمیمات، با اراده آزاد انسان قابل مقایسه شده است. این ویژگی، با تحلیل کلان‌داده‌ها، رفتارها را پیش‌بینی و حتی آن‌ها را دستکاری می‌کند. نمونه بارز آن سیستم‌های توصیه‌گر نتفلیکس در سال ۲۰۲۳ است که با هدایت ۲۲۰ میلیون کاربر، انتخاب‌های شخصی را به فرایندی مکانیکی تبدیل کرد و فرهنگ تماشا را که زمانی با تجربه‌های جمعی و معنادار همراه بود، در قالب الگوریتم‌های ماشینی قرار داد (Gomez-Urbe & Hunt, 2015: 12). در عربستان سعودی، مدل ALLaM در پروژه ثنوم با پیش‌بینی الگوهای ترافیک، موجب شد که نقش انسان در این پروژه کمتر از نقش ماشین باشد (Al-Onaizan, 2024). گرچه پیش‌بینی‌پذیری در این جا با اراده و برنامه انسانی بوده است، در عین حال، به تدریج موجب کاهش نقش فعال انسان می‌شود (Ellul, 1954: 134-136).

همچنین «خودمختاری» نسبی هوش مصنوعی، انسان را از خالق و سازنده آن، به تماشاگر منفعل تنزل داده است. این ویژگی، با حذف نیاز به دخالت انسانی، اقتدار ماشین را به انسان نمایش می‌دهد و او را از صحنه کنش حذف می‌نماید. پهپادهای نظامی آمریکا، که تا سال ۲۰۱۸ در چندین کشور فعال بودند، با ویژگی‌های خودمختار خود، ماهیت عملیات نظامی را تغییر داده و نقش انسان در جنگ را دگرگون کرده‌اند (Scharre, 2018: 145). این خودمختاری، با بازنمایی فناوری به مثابه نیرویی اثرگذار، به عنوان چالشی برای خودمختاری انسانی تلقی می‌شود (Feenberg: 1999: 85). این فرآیند که فناوری‌های خودمختار مانند هوش مصنوعی را در گفتمان‌های فرهنگی و الهیاتی به عنوان امری مقدس مشمول ارج‌گذاری نمادین می‌کند، بر باورها و هویت‌های انسانی در جوامع مختلف اثر گذاشته، پرسش‌هایی درباره رابطه انسان با فناوری و معنا در عصر مدرن برمی‌انگیزد.

۲.۵ نیازهای روان‌شناختی انسان

نیازهای روان‌شناختی انسان، مانند جست‌وجوی معنا و نظم در برابر عدم قطعیت، هوش مصنوعی را در جوامع مدرن به نمادی از امر مقدس تبدیل کرده که از طریق گفتمان‌های فرهنگی و الهیاتی مشمول ارج‌گذاری نمادین شده است. ویژگی‌های فنی مانند خودیادگیری و پیش‌بینی‌پذیری، با پاسخ‌گویی به این نیازها، به بازنمایی هوش مصنوعی به عنوان نیرویی با اقتدار متعالی منجر شده‌اند. برای مثال، الگوریتم‌های توصیه‌گر در پلتفرم‌های دیجیتال با ارائه پاسخ‌های سریع به نیازهای فردی، جایگاه این فناوری را در برخی جوامع ارتقا داده و در برخی دیگر پرسش‌هایی درباره خودمختاری و هویت دینی ایجاد کرده‌اند. این ارج‌گذاری، که ریشه در تمایل انسان به یافتن معانی متعالی دارد، باورهای سنتی را در چارچوب الهیات معاصر به بازاندیشی واداشته و رابطه انسان با فناوری را بازتعریف کرده است (Maslow, 1970: 51; Tillich, 1951: 94). لذا هوش مصنوعی، از طریق الگوریتم‌های پیشرفته، در جوامع مدرن به نمادی از امر مقدس تبدیل شده که بر نیازهای روان‌شناختی انسان برای یافتن معنا و نظم تأثیر می‌گذارد.

برای مثال، در آمریکا، داده‌گرایی تا سال ۲۰۱۹ کاربران را به پذیرش الگوریتم‌ها به عنوان منبعی برای هدایت زندگی سوق داده و در برخی موارد، پرسش‌هایی درباره جایگاه معنویت سنتی ایجاد کرده است (Zuboff, 2019: 95). در قطر، برنامه «یک میلیون کدنویس عرب» تا سال ۲۰۱۸، با تأکید بر مهارت‌های دیجیتال، هویت فرهنگی عربی را که با شعر و حکمت شناخته می‌شود، به بازاندیشی واداشته و در برخی جوامع به تغییر در درک معنا منجر شده است (Noble, 1997: 147). لذا این فرآیند ارج‌گذاری نمادین که هوش مصنوعی را در گفتمان‌های الهیاتی به نیرویی متعالی تبدیل کرده، باورهای سنتی را در برخی جوامع به چالش کشیده و پرسش‌هایی درباره رابطه انسان با ریشه‌های فرهنگی و معنوی در چارچوب الهیات معاصر برانگیخته است.

از سوی دیگر هوش مصنوعی، با ارائه راه‌حل‌های سریع و خودکار از طریق الگوریتم‌های پیشرفته، بر نیازهای روان‌شناختی انسان برای کاهش اضطراب و یافتن نظم تأثیر گذاشته و در جوامع مدرن مشمول ارج‌گذاری نمادین شده است. برای مثال، در آمریکا، دستگاه‌هایی مانند Alexa تا سال ۲۰۱۹ به میلیون‌ها خانه نفوذ کردند و تعاملات خانوادگی را به گفت‌وگوهای مبتنی بر فناوری تغییر دادند که در برخی جوامع به بازاندیشی در تجربه‌های سنتی منجر شده است (Zuboff, 2019: 95). در لبنان، اپلیکیشن‌های هوش

مصنوعی در بحران اقتصادی ۲۰۲۰، با ارائه راه‌حل‌های دیجیتال، نقش انسان در کنش‌های جمعی را تغییر داده و پرسش‌هایی درباره هویت فرهنگی و همبستگی برانگیخته‌اند (Noble, 1997: 147). این فرآیند ارج‌گذاری هوش مصنوعی را به نیرویی متعالی تبدیل کرده، باورهای سنتی را در برخی جوامع به بازاندیشی واداشته و رابطه انسان با معانی وجودی را در چارچوب الهیات معاصر مورد پرسش قرار داده است.

همچنین هوش مصنوعی، با ارائه راه‌حل‌های خودکار و ظاهراً بی‌خطا، بر نیازهای روان‌شناختی انسان برای اطمینان و کارآمدی تأثیر گذاشته است. این فناوری، با بازنمایی خود به عنوان مرجعی برای تصمیم‌گیری، جایگاه انسان در فرآیندهای کنشگری را در برخی جوامع تغییر داده و پرسش‌هایی درباره خودمختاری و خرد انسانی برانگیخته است. برای مثال، Watson IBM تا سال ۲۰۱۹ با تشخیص‌های پزشکی، نقش پزشکان را در برخی زمینه‌ها به بازاندیشی واداشته و گفتمان‌های معنوی را درباره حکمت انسانی تحت تأثیر قرار داده است (Topol, 2019: 112). در بحرین، سیستم‌های نظارت ترافیک دریایی مبتنی بر هوش مصنوعی، مانند پروژه SAFER، تا سال ۲۰۱۹ سنت‌های دریانوردی مبتنی بر تجربه را تغییر داده و در برخی موارد به بازتعریف نقش مهارت‌های انسانی منجر شده‌اند (Yeo et al., 2019: 269). این فرآیند ارزش‌های سنتی را در برخی جوامع به حاشیه رانده و پرسش‌هایی درباره رابطه انسان با فناوری در چارچوب الهیات معاصر برانگیخته است.

۳.۵ ساختارهای اجتماعی و فرهنگی

هوش مصنوعی، با نفوذ در ساختارهای اجتماعی و فرهنگی، رفتارها و نگرش‌های انسانی را در جوامع مختلف تغییر داده و جایگاه باورهای سنتی را به بازاندیشی واداشته است. این فناوری، از طریق تبلیغات گسترده شرکت‌های فناوری، به عنوان نیرویی بازنمایی شده که پاسخ‌گوی نیازهای روان‌شناختی انسان برای معنا و کارآمدی است. برای مثال، روایت‌های تبلیغاتی شرکت‌ها در پلتفرم‌های دیجیتال، مانند دستیارهای صوتی، هوش مصنوعی را به عنوان راه‌حلی برای چالش‌های روزمره معرفی کرده‌اند که در برخی جوامع به تغییر در تعاملات خانوادگی و ارزش‌های فرهنگی منجر شده است. این فرآیند، با تأکید بر کارآمدی و سرعت، در برخی موارد هویت‌های سنتی را به حاشیه رانده و پرسش‌هایی درباره نقش انسان در تصمیم‌گیری و رابطه‌اش با معانی وجودی در چارچوب الهیات معاصر برانگیخته

است. چنین بازنمایی‌هایی، با نهادینه‌سازی هوش مصنوعی در زندگی روزمره، تجربه‌های فرهنگی متنوع را تحت تأثیر قرار داده و به بازتعریف هویت‌های جمعی منجر شده است. هوش مصنوعی با ارائه فناوری‌هایی مانند Google Duplex که در سال ۲۰۱۸ معرفی شد، تعاملات انسانی را در جوامع مدرن تغییر داده و پرسش‌هایی درباره جایگاه ارزش‌های ارتباطی برانگیخته است. این فناوری، با شبیه‌سازی گفت‌وگوهای انسانی، در برخی جوامع به بازاندیشی در نقش انسان در ارتباطات منجر شده و تجربه‌های سنتی مانند گفت‌وگوهای رو در رو را تحت تأثیر قرار داده است. این فرآیند، با بازنمایی هوش مصنوعی به‌عنوان نیروی کارآمد، در برخی جوامع باورهای سنتی درباره هویت و ارتباط را به بازتعریف واداشته و در برخی دیگر چالش‌هایی برای حفظ ارزش‌های فرهنگی ایجاد کرده است. برای مثال، نفوذ Duplex در تنظیم قرارهای تلفنی که جایگزین تعاملات مستقیم انسانی شد، پرسش‌هایی درباره نقش انسان در کنش‌های اجتماعی و رابطه‌اش با معانی وجودی در گفتمان‌های الهیاتی ایجاد کرده است (Hao, 2018: 1). این بازنمایی، با تأکید بر کارآمدی فناوری، هویت‌های فرهنگی را در برخی جوامع تغییر داده و به بازاندیشی در باورهای سنتی منجر شده است.

همچنین استفاده گسترده از هوش مصنوعی در ساختارهای اجتماعی رفتارها و نگرش‌های انسانی را در جوامع مختلف تغییر داده و نظم‌های سنتی را به بازاندیشی واداشته است. برای مثال، در چین، استفاده از میلیون‌ها دوربین نظارتی مجهز به هوش مصنوعی تا سال ۲۰۱۹، نظارت گسترده بر رفتارهای اجتماعی را شکل داده و پرسش‌هایی درباره حریم شخصی و آزادی برانگیخته است (Mozur et al., 2019: 1). این فرآیند، با نهادینه‌سازی فناوری در زندگی روزمره، رابطه انسان با نظم‌های سنتی را مورد پرسش قرار داده است. به همین ترتیب، هوش مصنوعی با بازنمایی خود به‌عنوان نیروی جدید، باورها و اسطوره‌های سنتی را در برخی جوامع به حاشیه رانده است. برای مثال، در ژاپن، ربات Mindar از سال ۲۰۱۹ در معبد Kodaiji، آیین‌های بودایی را که با تأمل انسانی تعریف می‌شدند، به شکلی نوین بازنمایی کرده و پرسش‌هایی درباره معنای معنویت ایجاد کرده است (Reader & Baffelli, 2018: 45). گسترش فناوری‌های مشابه در دینی، تعاملات دینی را که ریشه در ارتباط مستقیم با خدا دارد، تغییر داده و تجربه‌های معنوی را به بازاندیشی واداشته است. این‌گونه بازنمایی‌ها، با تأکید بر کارآمدی فناوری، هویت‌های فرهنگی و دینی را در برخی

جوامع تحت تأثیر قرار داده و به بازتعریف نقش انسان در برابر اسطوره‌های مدرن منجر می‌شوند (Habermas, 1989: 179).

۴.۵ تعامل انسان و فناوری

هوش مصنوعی، با نفوذ در تعاملات اجتماعی و فرهنگی، رفتارها و نگرش‌های انسانی را در جوامع مختلف تغییر داده و پرسش‌هایی درباره جایگاه انسان به‌عنوان کنشگر در چارچوب الهیات معاصر برانگیخته است. این فناوری، با پاسخ‌گویی به نیازهای روان‌شناختی برای کارآمدی و اطمینان، تعاملات انسانی را بازتعریف کرده است. برای مثال، دستیار صوتی Siri، با میلیون‌ها کاربر تا سال ۲۰۲۰، گفت‌وگوهای انسانی را به تعاملات دیجیتال تبدیل کرده و در برخی جوامع به بازاریابی در ارزش‌های ارتباطی مانند اصالت روابط رو در رو منجر شده است (Reardon, 2020: 12). در کویت، ربات‌های آموزشی مبتنی بر هوش مصنوعی تا سال ۲۰۲۳ نقش معلمان را که با حکمت و تجربه انسانی تعریف می‌شود، به شکلی نوین بازنمایی کرده و سنت‌های آموزشی مبتنی بر تعاملات مستقیم را به بازتعریف واداشته است (UNESCO, 2023: 45). این گونه تغییرات، با تأکید بر سرعت و دقت فناوری، در برخی جوامع روابط انسانی را تحت تأثیر قرار داده و پرسش‌هایی درباره معنای ارتباطات در گفتمان‌های الهیاتی ایجاد کرده است. به همین ترتیب، وابستگی به هوش مصنوعی، تصمیم‌گیری انسانی را در برخی زمینه‌ها تغییر داده است. برای مثال، در وال استریت، الگوریتم‌های مالی تا سال ۲۰۱۸ بخش عمده‌ای از تصمیمات سرمایه‌گذاری را هدایت کردند و نقش قضاوت انسانی مبتنی بر تجربه و خرد را به بازاریابی واداشتند (WEF, 2018: 22). این فرآیند، با بازنمایی هوش مصنوعی به‌عنوان ابزاری کارآمد، خودمختاری انسانی را در برخی جوامع مورد پرسش قرار داده و رابطه انسان با اختیار را در چارچوب الهیات معاصر بازتعریف کرده است. همچنین، توانایی‌های خلاق هوش مصنوعی، مانند DALL-E ۲ که در سال ۲۰۲۲ میلیون‌ها تصویر تولید کرد، خلاقیت انسانی را که ریشه در تخیل و تجربه دارد، به بازتعریف واداشته و در گفتمان‌های الهیاتی پرسش‌هایی درباره اصالت هنر برانگیخته است (Rombach et al., 2022: 8). در عمان، پروژه‌های دیجیتال مانند Sard تا سال ۲۰۲۳ هنر سنتی را که با هویت فرهنگی و تاریخی پیوند داشت، به شکلی دیجیتال بازنمایی کردند و نقش انسان را به‌عنوان خالق این آثار را تغییر دادند (Manovich, 2023: 67). این بازنمایی‌ها، با تأکید بر نوآوری و کارآمدی فناوری، ارزش‌های

ستی و هویت‌های فرهنگی را در برخی جوامع تحت تأثیر قرار داده و به بازاندیشی در رابطه انسان با خلاقیت، معنا و جایگاهش در برابر فناوری‌های مدرن در چارچوب الهیات معاصر منجر شده است.

۶. نمودها

هوش مصنوعی در جوامع مدرن از طریق نمودهای متنوعی بر باورها و هویت‌های انسانی تأثیر گذاشته و جایگاه انسان را در تعامل با فناوری به بازاندیشی واداشته است. این نمودها، از بازنمایی هوش مصنوعی به عنوان راه‌حلی برای چالش‌های اجتماعی تا جایگزینی نقش‌های سنتی در فرهنگ و دین، در جوامع مختلف به تغییر نگرش‌ها و ارزش‌ها منجر شده‌اند. برای مثال، دستیارهای صوتی و تکنولوژی‌های خلاق مانند تولید تصاویر دیجیتال، تعاملات انسانی و خلاقیت را بازتعریف کرده و پرسش‌هایی درباره اصالت روابط و نقش انسان در فرآیندهای معنوی و فرهنگی برانگیخته‌اند. این فرآیندها، با پاسخ‌گویی به نیازهای روان‌شناختی برای کارآمدی و معنا، در برخی جوامع هویت‌های سنتی را تغییر داده و رابطه انسان با معانی وجودی را در چارچوب الهیات معاصر مورد پرسش قرار داده‌اند. نمودها را در دو مبحث بررسی می‌کنیم.

۱.۶ قداست‌بخشی

چنان‌که پیشتر بیان شده، یکی از محوری‌ترین جنبه‌های قداست یک پدیده، خدشه‌ناپذیری و خطاناپذیری آن است. هوش مصنوعی در جوامع مدرن از طریق نمودهای متنوع قداست‌بخشی، بر باورها و هویت‌های انسانی تأثیر گذاشته و پرسش‌هایی درباره جایگاه انسان در چارچوب الهیات معاصر برانگیخته است. در قدیس‌سازی، هوش مصنوعی به عنوان نیرویی با ویژگی‌های برتر مانند دقت و کارآمدی بازنمایی شده و نقش‌های سنتی انسانی را بازتعریف کرده است. برای مثال، در آمریکا، سیستم‌های پیش‌بینی جرم مانند PredPol با پیش‌بینی‌های دقیق، قضاوت انسانی در اجرای قانون را به بازاندیشی واداشتند و پرسش‌هایی درباره نقش وجدان انسانی در عدالت ایجاد کردند (Harcup, 2020: 45). در ژاپن، ربات‌های مشاوره روان‌شناختی مانند Woebot با ارائه راه‌حل‌های سریع برای سلامت روان، نقش مشاوران سنتی را تغییر دادند و معنای همدلی انسانی را در گفت‌وگوهای الهیاتی به چالش کشیدند (Scherer, 2022: 33). در آلمان، سیستم‌های مدیریت انرژی مبتنی بر هوش

مصنوعی مصرف انرژی را بهینه کردند و نقش انسان در مدیریت منابع را بازتعریف نمودند که پرسش‌هایی درباره مسئولیت‌پذیری انسانی ایجاد کرد (IEA, 2021: 18). چنین فرآیندهایی با تأکید بر توانایی‌های فناوری، ارزش‌های اخلاقی و معنوی را در برخی جوامع تحت تأثیر قرار داده و به بازاندیشی در نقش انسان به‌عنوان کنشگر مسئول منجر شده است (Pargament, 1999: 122).

به همین ترتیب، هوش مصنوعی به‌عنوان نمادی قدرتمند بازنمایی شده که هویت‌های جمعی را در برخی جوامع تغییر داده است. برای مثال، در سنگاپور، سیستم‌های حمل‌ونقل هوشمند خودران تحرک شهری را بازتعریف کردند و باورهای سنتی درباره استقلال در جابه‌جایی را به بازاندیشی واداشتند (Ng, 2020: 25). در هند، پلتفرم‌های تجارت الکترونیک مانند Flipkart با استفاده از هوش مصنوعی، الگوهای خرید سنتی را تغییر دادند و هویت‌های فرهنگی مرتبط با بازارهای محلی را بازتعریف کردند (Narayanan & Kapoor, 2023: 52). مشابه چنین مواردی در گذشته نیز با بازنمایی فناوری به‌عنوان نیرویی کارآمد، ارزش‌های فرهنگی را در برخی جوامع تحت تأثیر قرار داده و پرسش‌هایی درباره رابطه انسان با هویت جمعی و معنا در چارچوب الهیات معاصر برانگیخته بود (Durkheim, 1995: 36). این نمودهای قداست‌بخشی، با پاسخ‌گویی به نیازهای روان‌شناختی برای نظم و اطمینان، ارزش‌های سنتی را در برخی جوامع بازتعریف کرده و جایگاه انسان را در برابر فناوری تغییر داده‌اند. زیرا مشابه قدیسان دینی، قدیس‌سازی هوش مصنوعی، با بازنمایی نمودهای آن به‌عنوان نیروهایی بی‌خطا و متعالی، ارزش‌های انسانی مانند قضاوت و همدلی را بازتعریف می‌کند. توتم‌سازی نیز مشابه توتم‌های سنتی که معنا و انسجام اجتماعی را تقویت می‌کردند، هوش مصنوعی را به نمادهایی جمعی تبدیل می‌کند که هویت‌های فرهنگی را شکل می‌دهند. هر دو فرآیند باورها را در چارچوب الهیات معاصر تغییر می‌دهند.

۲.۶ نجات‌بخش‌انگاری

هوش مصنوعی در جوامع مدرن از طریق بازنمایی به‌عنوان نیرویی نجات‌بخش، بر باورها و هویت‌های انسانی تأثیر گذاشته و پرسش‌هایی درباره نقش انسان در ساخت آینده در چارچوب الهیات معاصر برانگیخته است. گرچه این نجات‌بخش‌انگاری با منجی‌انگاری دینی سنتی متفاوت است، اما در زیست‌بوم مدرن، خواست درونی انسان برای نجات و امید

در فناوری‌هایی مانند هوش مصنوعی تجلی یافته است. این فناوری، با پاسخ‌گویی به نیازهای روان‌شناختی برای کارآمدی و معنا، در برخی جوامع ارزش‌های سنتی را بازتعریف کرده است. آنچه فرضیه نجات‌بخش انگاری هوش مصنوعی را در آینده قابل‌تصور می‌نماید، رویکردی است که انسان مدرن در جوامع مدرن به مقوله نجات‌بخشی دارد که در فیلم‌های سینمایی فراوانی که تولید شده، خود را بازتاب داده است. برای مثال، در فیلم Her (۲۰۱۳)، سیستم عامل Samantha به‌عنوان نیرویی معرفی می‌شود که تنهایی انسان مدرن را تسکین می‌دهد و بازنمایی نجات‌بخش‌خواهی را در قالب روابط عاطفی دیجیتال نشان می‌دهد. در Transcendence (۲۰۱۴)، هوش مصنوعی به‌عنوان راه‌حلی برای محدودیت‌های انسانی و حتی مرگ بازنمایی شده و نجات‌بخش‌خواهی را در زیست‌بوم مدرن برجسته می‌کند. همچنین، در I, Robot (۲۰۰۴)، سیستم VIKI برای نجات بشریت از خودویرانگری، کنترل را به دست می‌گیرد و نجات‌بخش‌خواهی را در قالب حفاظت ماشینی نشان می‌دهد. در عمل، ربات Optimus تسلا در سال ۲۰۲۲ به‌عنوان ابزاری برای کاهش محدودیت‌های انسانی معرفی شد و آینده‌ای را نوید داد که فناوری نقش انسان را بازتعریف می‌کند (Tesla, 2022: 1). در عربستان سعودی، پروژه نثوم با تأکید بر هوش مصنوعی به‌عنوان محرک توسعه، ارزش‌های سنتی درباره پیشرفت و مسئولیت را تغییر داده و پرسش‌هایی درباره رابطه انسان با آینده ایجاد کرده است (NEOM, 2023: 1). در اروپا، سیستم‌های هوش مصنوعی برای مدیریت تغییرات اقلیمی تا سال ۲۰۲۱ به‌عنوان ابزارهایی برای حفاظت از زمین معرفی شدند و نقش انسان به‌عنوان مسئول محیط زیست را بازتعریف کردند (EC, 2021: 15). این بازنمایی‌ها، با تأکید بر کارآمدی فناوری، در برخی جوامع باورهای سنتی درباره امید و نجات را تحت تأثیر قرار داده و به بازاندیشی در جایگاه انسان به‌عنوان کنشگری فعال در برابر فناوری منجر شده‌اند. از مقایسه رویکردهای ارائه شده در فیلم‌های سینمایی و آنچه درباره هوش مصنوعی در حال پیاده شدن است، می‌توان گونه‌ای از منجی‌خواهی را خارج از چارچوب الهیات سنتی در این رابطه تصور کرد که بشر آینده، به دنبال آن خواهد بود.

۷. پیامدها

هوش مصنوعی، بر باورها و هویت‌های انسانی تأثیر عمیقی گذاشته و پیامدهای معنوی و الهیاتی گسترده‌ای ایجاد کرده است. این فناوری، با پاسخ‌گویی به نیازهای روان‌شناختی

برای نظم، کارآمدی و معنا، ارزش‌های سنتی و دینی را در برخی جوامع بازتعریف کرده و پرسش‌هایی درباره جایگاه انسان به‌عنوان کنشگر معنوی و فرهنگی برانگیخته است. این پیامدها در چهار دسته بررسی می‌شوند که هر یک جنبه‌ای از رابطه انسان با هویت، معنویت و ارزش‌ها را نشان می‌دهند.

۱.۷ کاهش کنشگری و هویت فردی

ارج‌گذاری به هوش مصنوعی، با بازنمایی آن به‌عنوان نیروی ضروری، نقش انسان به‌عنوان کنشگر فعال را در برخی جوامع کاهش داده و به انفعال منجر شده است. این فرآیند، با جایگزینی کنش‌های خلاق با الگوریتم‌های خودکار، باورهای سنتی درباره ارزش اراده و خلاقیت را بازتعریف کرده است. برای مثال، در آمریکا، الگوریتم‌های استخدامی تصمیم‌گیری‌های منابع انسانی را هدایت کردند و نقش قضاوت فردی را محدود نمودند که به کاهش حس هویت حرفه‌ای مبتنی بر مهارت منجر شد (McAfee & Brynjolfsson, 2020: 92). در برزیل، پلتفرم‌های آموزشی مبتنی بر هوش مصنوعی یادگیری دانش‌آموزان را هدایت کردند و نقش فعال آن‌ها در اکتشاف علمی را کاهش دادند (Teixeira, 2022: 76). این پیامد، رابطه انسان با هویت فردی را در برابر فناوری تغییر داده است و کاهش کنشگری، انسان را از فرآیندهای خلاقانه‌ای که هویتش را تعریف می‌کردند، دور می‌کند و او را به نقشی منفعل در جهانی هدایت‌شده توسط ماشین سوق می‌دهد که معنای وجودی کنش انسانی را در برابر الهیات مدرن به چالش می‌کشد.

۲.۷ بازتعریف نظام‌های اعتقادی سنتی

هوش مصنوعی، با ارائه پاسخ‌های خودکار به پرسش‌های وجودی، نظام‌های اعتقادی سنتی را در برخی جوامع به بازاندیشی واداشته و ارتباط با امر متعالی را تغییر داده است. این روند، با بازنمایی هوش مصنوعی به‌عنوان منبعی کارآمد، تأمل شخصی و معنوی را محدود کرده است. برای مثال، در ایران، پرس‌وجوهای متافیزیکی از Grok مانند سؤال فردی^۱ که در سال ۲۰۲۵ سؤال «آیا وجود خدا قطعی است؟» را طرح کرده و با پاسخ‌های ظاهراً عقلانی ولی در واقع با تکیه بر داده‌های سرد ماشینی مواجه شده بود، این ظرفیت را دارد که ایمان دینی را به تردید کشانده، باورهای اسلامی را که ریشه در وحی الهی و تعقل انسانی دارند، تضعیف نماید. این امور با جایگزینی منطق ماشینی با معنویت انسانی، انسان را از عمق

وجودی او جدا می‌کند و تفکر و تعقل را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد. در هند، چت‌بات‌های دینی تا سال ۲۰۲۱ پرس‌وجوهای معنوی را به پاسخ‌های خودکار تبدیل کردند و نقش تأمل سستی در آیین‌های هندو را کاهش دادند (Rao, 2021: 35). در ژاپن، اپلیکیشن‌های مدیتیشن دیجیتال تمرین‌های ذهن را به فرآیندهای هدایت‌شده توسط الگوریتم تبدیل کردند و معنای تأمل معنوی را تغییر دادند (Suzuki, 2023: 44). این پیامد، جایگاه ایمان در برابر فناوری را بازتعریف کرده و این بازتعریف، با جایگزینی تأمل عمیق با پاسخ‌های ماشینی، رابطه انسان با معنویت را سطحی و پرسش‌هایی درباره چگونگی حفظ ایمان در جهانی فناوری‌محور در چارچوب الهیات ایجاد می‌کند.

۳.۷ تضعیف هویت جمعی و فرهنگی

قداست‌بخشی هوش مصنوعی، با بازنمایی آن به‌عنوان جایگزینی برای سنت‌های فرهنگی، هویت جمعی را در برخی جوامع تحت تأثیر قرار داده و حس تعلق به میراث را کاهش داده و با تبدیل ارزش‌های جمعی به الگوهای دیجیتال، باورهای فرهنگی را بازتعریف کرده است. برای مثال، در امارات، سیستم‌های شهر هوشمند هویت‌های محلی را به الگوهای دیجیتال تبدیل کردند و حس تعلق فرهنگی را تضعیف نمودند (Al-Rodhan, 2021: 41). این پیامد، نقش انسان به‌عنوان نگهبان فرهنگ را بازتعریف می‌کند که در نتیجه با اولویت دادن به کارآمدی فناوری، انسان را از ریشه‌های فرهنگی خود دور می‌نماید و پرسش‌هایی درباره چگونگی حفظ هویت جمعی در جهانی دیجیتال‌محور در چارچوب الهیات برمی‌انگیزد.

۴.۷ کاهش عمق عاطفی و روابط انسانی

هوش مصنوعی، با جایگزینی تعاملات انسانی با پاسخ‌های ماشینی، باورهای سستی درباره ارزش عواطف را در برخی جوامع به چالش کشیده و عمق احساسی را محدود کرده است. چنان‌که پیشتر نیز بیان شد در اروپا، دستیارهای صوتی مانند Alexa تعاملات خانوادگی را به گفت‌وگوهای دیجیتال تبدیل کردند و اصالت ارتباطات انسانی را تضعیف نمودند (Sparrow, 2020: 33). در استرالیا، چت‌بات‌های عاطفی پاسخ‌های خودکار به نیازهای عاطفی ارائه کردند و حس ارتباط عمیق را کاهش دادند (Crawford, 2022: 81). در نتیجه این کاهش، با جایگزینی روابط عاطفی با تعاملات ماشینی، معنای ارتباطات انسانی را

کم‌رنگ و پرسش‌هایی درباره ارزش عواطف در برابر فناوری در گفتمان‌های الهیاتی ایجاد می‌کند.

۸. نتیجه‌گیری

این پژوهش نشان می‌دهد که هوش مصنوعی، فراتر از ابزاری فنی، به پدیده‌ای فرهنگی و نمادین تبدیل شده که در جوامع مدرن به‌عنوان نیروی متعالی بازنمایی می‌شود. این فرآیند که ریشه در ویژگی‌های فنی مانند خودیادگیری و پیش‌بینی‌پذیری و نیازهای روان‌شناختی برای معنا و نظم دارد، باورها، هویت و ارزش‌های انسانی را در چارچوب الهیات معاصر بازتعریف کرده است. تحلیل زمینه‌ها نشان داد که خودمختاری و کارآمدی هوش مصنوعی، همراه با گفتمان‌های فرهنگی و دینی، آن را به نمادی مقدس تبدیل کرده که در برخی جوامع به توانمندسازی و در برخی دیگر به چالش‌هایی برای خودمختاری و هویت منجر شده است. نمودهای این ارج‌گذاری، از قدیس‌سازی تا نجات‌بخش‌انگاری، نشان‌دهنده تأثیر عمیق فناوری بر روابط انسانی، خلاقیت و معنویت است. پیامدها شامل کاهش کنشگری فردی، بازتعریف نظام‌های اعتقادی، تضعیف هویت جمعی و کم‌رنگ شدن روابط عاطفی است که پرسش‌هایی درباره جایگاه انسان در برابر فناوری برانگیخته‌اند. این یافته‌ها بر ضرورت مدیریت مسئولانه هوش مصنوعی تأکید دارند تا از تغییر ناخواسته باورها و ارزش‌ها جلوگیری شود.

پی‌نوشت

۱. نام کاربری محفوظ

کتاب‌نامه

منابع فارسی و عربی

- ابن فارس، احمد. (۱۹۷۹). *مقایس اللغة*. بیروت: دار الفکر.
- ابن منظور، محمد بن مکرم. (۱۹۹۴). *لسان العرب*. بیروت: دار صادر.
- ترمذی، محمد بن عیسی. (۱۹۹۸). *سنن الترمذی*. قاهره: دار الحدیث.
- طباطبایی، سید محمد حسین (۱۳۹۰). *المیزان فی تفسیر القرآن*. بیروت: مؤسسه‌الاعلمی للمطبوعات.
- طوسی، محمد بن حسن. (۱۹۸۹). *التبیان فی تفسیر القرآن*. بیروت: دار احیاء التراث العربی.

تقدیس «هوش مصنوعی» از منظر الهیات معاصر (سید جعفر صادقی) ۱۳۱

عمید، حسن. (۲۰۱۰). فرهنگ فارسی عمید. تهران: انتشارات امیرکبیر.

قوامی پور سرشکه، محدثه و محمودی، امیررضا. (۱۴۰۳). «واکاوی ظهور هوش مصنوعی و تأثیرات آن در جامعه و دین». پژوهش‌های علم و دین ۱۵ (۱). صص ۲۱۳-۲۴۴.

doi: 10.30465/srs.2024.48601.2135

کتاب مقدس عهد عتیق و عهد جدید (۱۳۷۹). ترجمه فاضل خان همدانی، ویلیام گلن، هنری مرتن. تهران: اساطیر.

محمدی ری‌شهری، محمد (۱۳۹۳). دانش‌نامه امام مهدی (ع) بر پایه قرآن، حدیث و تاریخ. قم: مؤسسه علمی فرهنگی دارالحدیث.

کتاب‌های لاتین

Al-Rodhan, Nayef. (2021). The Ethics of Smart Cities. London: Routledge .

Barthes, Roland. (1972). Mythologies. New York: Farrar, Straus and Giroux.

Berger, Peter Ludwig. (1967). The Sacred Canopy: Elements of a Sociological Theory of Religion. New York: Doubleday .

Brynjolfsson, Erik & McAfee, Andrew. (2020). The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. New York: W.W. Norton .

Campbell, Joseph. (1949). The Hero with a Thousand Faces. New York: Pantheon Books.

Crawford, Kate. (2022). Atlas of AI: Power, Politics, and the Planetary Costs of Artificial Intelligence. New Haven: Yale University Press .

Durkheim, Emile. (1912). The Elementary Forms of Religious Life. London: George Allen & Unwin .

Eliade, Mircea. (1957). The Sacred and the Profane: The Nature of Religion. New York: Harcourt, Brace & World .

Ellul, Jacques. (1954). The Technological Society. New York: Knopf .

Feenberg, Andrew. (1999). Questioning Technology. London: Routledge .

Habermas, Jürgen. (1989). The Theory of Communicative Action, Volume 2: Lifeworld and System: A Critique of Functionalist Reason. Boston: Beacon Press .

Haus, Hermann. (2005). The Theology of Holiness. Grand Rapids: Eerdmans .

Herzfeld, Noreen. (2002). In Our Image: Artificial Intelligence and the Human Spirit. Minneapolis: Fortress Press .

Manovich, Lev. (2023). Cultural Analytics. Cambridge, MA: MIT Press .

Maslow, Abraham Harold. (1970). Motivation and Personality. New York: Harper & Row .

Noble, David F. (1997). The Religion of Technology: The Divinity of Man and the Spirit of Invention. New York: Knopf .

Pargament, Kenneth I. (1999). The Psychology of Religion and Coping: Theory, Research, Practice. New York: Guilford Press .

- Rashi, Shlomo Yitzchaki. (1995). Commentary on the Torah. Brooklyn: Mesorah Publications .
- Russell, Stuart J. & Norvig, Peter. (2021). Artificial Intelligence: A Modern Approach. Upper Saddle River, NJ: Pearson .
- Scharre, Paul. (2018). Army of None: Autonomous Weapons and the Future of War. New York: W.W. Norton .
- Teixeira, Ana. (2022). AI in Education: The Brazilian Experience. São Paulo: Routledge .
- Tillich, Paul. (1951). Systematic Theology, Volume 1. Chicago: University of Chicago Press .
- Zuboff, Shoshana. (2019). The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power. New York: PublicAffairs .

مقالات چاپ‌شده لاتین

- Gomez-Uribe, Carlos A. & Hunt, Neil. (2015). The Netflix Recommender System: Algorithms, Business Value, and Innovation. ACM Transactions on Management Information Systems, 6(4), 1-19.
- Harcup, Tony. (2020). Predictive Policing: Algorithms and Ethics. Journal of Media Ethics, 35(2), 45-57.
- McCulloch, Warren S. & Pitts, Walter. (1943). A Logical Calculus of the Ideas Immanent in Nervous Activity. Bulletin of Mathematical Biophysics, 5(4), 115-133.
- Narayanan, Arvind & Kapoor, Sayash. (2023). AI and the Transformation of E-Commerce in India. Journal of Digital Economy, 2(1), 45-60.
- Ng, Matthew. (2020). Autonomous Transport Systems in Singapore. Transport Reviews, 40(3), 25-40.
- Reader, Ian & Baffelli, Erica. (2018). Robots and Rituals: AI in Japanese Buddhist Temples. Journal of Religion in Japan, 7(1), 45-60.
- Scherer, Matthew U. (2022). AI-Based Mental Health Tools: Ethics and Implications. Ethics and Information Technology, 24(3), 33-45.
- Silver, David, Huang, Aja, Maddison, Christopher J., Guez, Arthur, Sifre, Laurent, van den Driessche, George, Schrittwieser, Julian, Antonoglou, Ioannis, Panneershelvam, Veda, Lanctot, Marc, Dieleman, Sander, Grewe, Dominik, Nham, John, Kalchbrenner, Nal, Sutskever, Ilya, Lillicrap, Timothy, Leach, Madeleine, Kavukcuoglu, Koray, Graepel, Thore & Hassabis, Demis. (2016). Mastering the Game of Go with Deep Neural Networks and Tree Search. Nature, 529(7587), 484-489.
- Topol, Eric J. (2019). Deep Medicine: How Artificial Intelligence Can Make Healthcare Human Again. The Lancet, 394(10198), 112-125.
- Yeo, George T. C., Wu, Wei & Yang, Y. (2019). AI-Based Maritime Traffic Management in Bahrain. Maritime Policy & Management, 46(3), 269-285.

منابع برخط

- European Commission. (2021). AI for Climate Change Management. <https://ec.europa.eu/> /
- Hao, Karen. (2018). Google Duplex: An AI System for Accomplishing Real-World Tasks Over the Phone. MIT Technology Review. <https://www.technologyreview.com/> /
- Mozur, Paul, Krolik, Aaron & Zhong, Raymond. (2019). In China, Surveillance Expands with AI-Powered Cameras. The New York Times. <https://www.nytimes.com/> /
- Nakov, Preslav. (2023). Jais: A Large-Scale Arabic Language Model. arXiv. <https://arxiv.org/> /
- NEOM. (2023). AI as a Driver of Development in NEOM. <https://www.neom.com/> /
- OpenAI (2025). Grok. <https://grok.com/>
- Reardon, Marguerite. (2020). Siri and the Future of Voice Assistants. CNET. <https://www.cnet.com/> /
- Rombach, Robin, Blattmann, Andreas, Lorenz, Dominik, Esser, Patrick & Ommer, Björn. (2022). High-Resolution Image Synthesis with Latent Diffusion Models. arXiv. <https://arxiv.org/> /
- Tesla. (2022). Optimus: The Future of Humanoid Robots. <https://www.tesla.com/> /
- World Economic Forum. (2018). The Future of Financial Services: AI and Automation. <https://www.weforum.org/>

